

De paradox van de Syrische Koerden

Harriet Allsopp

The Kurds of Syria: Political Parties and Identity in the Middle East.

Londen/New York: I.B. Tauris, 2014; 299 blz.; £ 59,50; ISBN: 978-1-78076-563-1

Na jarenlange onderdrukking door het Baath-regime kunnen de Koerden in Syrië de burgeroorlog in het land benutten om gelijke politieke rechten als de Arabische bevolking te bewerkstelligen. Harriet Allsopp beschrijft in *The Kurds of Syria* de ontwikkeling van de Syrische Koerdische politieke partijen die dit doel sinds 1957 nastreven.

Allsopp doet dit op basis van een paradox die zij waarneemt binnen de Syrische Koerdische politiek als het Syrische conflict in 2011 uitbreekt. Het Koerdisch chauvinisme is op dat moment sterker dan ooit, maar toch bevinden de Syrische Koerdische politieke partijen zich in een crisis. Onderling sterk verdeeld met onduidelijke taken, vragen de Koerden zich af waar de partijen voor dienen (blz. 17).¹

Het Koerdisch chauvinisme en de politieke crisis

Allsopp beschrijft hoe de twee elementen van de paradox (toch) met elkaar samenhangen. De specifieke omstandigheden in Syrië bevorderen de verdeeldheid onder de Koerdische partijen, t.w. de verspreiding van de Koerden over drie niet-geografisch verbonden regio's; het clandestien moeten opereren; de infiltraties door de geheime politie; de tegengestelde belangen van traditionele versus moderne waarden binnen de samenleving; en de teleurstelling over het uitblijven van politieke emancipatie. De onderlinge politieke verdeeldheid en de daarmee samenhangende machteloosheid van de partijen veroorzaakt volgens Allsopp een politieke crisis in de vorm van een kloof tussen het Syrische Koerdische publiek en de partijen.

Tegelijkertijd keren ook veel Syrische Koerdische intellectuelen zich af van de politieke elites binnen de partijen. De intellectuelen manifesteren zich via het internet en brengen zo een Koerdisch bewustwordingsproces op gang buiten de partijen om en mede geïnspireerd door de totstandkoming van de Koerdische federale staat in Irak.

De Syrische Koerdische politieke partijen blijken niet in staat op soortgelijke wijze gebruik te maken van het internet, om zo de kloof met de achterban te overbruggen en deze te mobiliseren (blz. 176-194).

De Syrische Koerdische partijen

Deze constatering geeft volgens Allsopp aan dat de traditionele taken van de Syrische Koerdische politieke partijen zijn aangetast: het sturen van de vrede onder de Koerden, het vooruit helpen van de Koerdische cultuur en het bemiddelen bij interne conflicten of bij conflicten met externe actoren (blz. 146). De partijen mogen hun activiteiten binnen de Koerdische gemeenschap ontplooiën, zolang zij de precare ongeschreven regels van het Baath-regime niet overschrijden. Het hardhandig optreden van het regime bij enige vorm van protest heeft ertoe geleid

dat tot 2004 geen Koerdische demonstraties tegen het regime hebben plaatsgevonden.

In 2004 ontwikkelden politiek beladen voetbalrelen zich tot de Qamishli-opstand, genoemd naar de Koerdische stad waar zich het zwaartepunt van de opstand bevond. De Koerden demonstreerden tegen de jarenlange onderdrukking. Het betekende een keerpunt in de verhoudingen tussen de Koerdische organisaties en het regime. De Koerdische politieke partijen riepen met succes op het geweld te stoppen en toonden daarmee voor de eerste keer hun mogelijkheden tot politieke mobilisatie. Het Syrische regime herkende de bemiddelende rol van de partijen om de Koerden in toom te houden en besloot sindsdien de partijen als *mediators* te benutten. Het betekende de eerste voorzichtige stap naar emancipatie.² Maar de Koerdische partijen lijken in de ogen van de eigen bevolking niet in staat de ontwikkeling voort te zetten.

Mogelijk verklaren de eerste kleinschalige concessies van het Syrische regime sinds 2004 ook de aanvankelijke terughoudendheid onder de Syrische Koerdische partijen zich in het Syrische conflict te mengen, terwijl vooral Koerdische jongeren zich wilden aansluiten bij de oppositie. Uitlatingen van de Syrische oppositieleiders die geen ruimte lieten voor Koerdische autonome gebieden, en de verdergaande toezeggingen van de zijde van Assad, leken de Koerdische partijen ervan te overtuigen om zich afzijdig te houden. Halverwege 2012 vond echter een gedeeltelijke terugtrekking van de regimetroepen uit de Koerdische gebieden plaats, waardoor een machtsvacuüm ontstond die de Koerden in staat stelde zichzelf te regeren (blz. 195-201).

Toenemende interesse... in PYD

De traditionele partijen bleken niet in staat dit machtsvacuüm op te vullen. De in 2003 uit de PKK (*Partiya Karkerên Kurdistan*) ontstane PYD (*Partiya Yekîti ya Dêmkokrat*) echter wel. De PYD heeft de steun van goed georganiseerde en door de PKK getrainde militieën. Deze stellen de partij in staat het Syrische Koerdische gebied relatief veilig te stellen binnen de context van het Syrische conflict. De PYD regeert het Syrische Koerdistan als een *de facto* autonoom gebied, waarbij het weinig tot geen tegenspraak van de andere partijen lijkt te dulden.

Internationale steun voor de PYD blijft vooralsnog uit, omdat de PYD geldt als een aan de PKK gelieerde partij. De PYD zou daardoor volgens sommige actoren samenwerken met een terroristische organisatie. De traditionele Syrische Koerdische partijen genieten veelal wel internationale steun, maar zij ont-

beren milities om het gebied onder controle te brengen en te houden.

Mogelijk leidt het door de PYD geleide Syrische Koerdistan niet alleen binnen Syrië, maar ook regionaal, tot nieuwe machtsverhoudingen: zal het Syrische Koerdistan zich afscheiden van Syrië? Hoe reageert Turkije op het Syrische Koerdistan, geleid door een met de PKK sympathiserende partij? Hoe ontwikkelt zich de relatie tussen het Iraakse en het Syrische Koerdistan? De positie van de PYD is daarbij cruciaal. Des te verrassender is de relatief geringe aandacht die Allsopp aan de PYD besteedt. Allsopp richt zich voornamelijk op de traditionele partijen die afstammen van de eerste Syrische Koerdische politieke partij, opgericht in 1957, en die op clandestiene wijze de jaren van dictatuur hebben overleefd (blz. 4).

Achterhaalde verkenning

De constatering dat *The Kurds of Syria* de PYD nauwelijks bespreekt, lijkt illustratief voor de snelheid waarmee politieke ontwikkelingen in het Midden-Oosten zich thans voordoen. Voor een juist begrip van de Syrische Koerdische politiek is weliswaar kennis over alle partijen benodigd, maar Allsopps boek lijkt toch enigszins achterhaald door de snelle opkomst van de PYD sinds 2012.

The Kurds of Syria past in een toenemende interesse van academici en niet-gouvernementele instellingen in de Syrische Koerden,³ waarbij veel rapporten actueler zijn dan het veldwerk van Allsopp.

De aard van *The Kurds of Syria* is verkennend en, daar waar Allsopp zich waagt aan verklaringen van ontwikkelingen binnen de Syrische Koerdische politiek, zijn deze niet theoretisch en veelal niet empirisch onderbouwd, anders dan met suggesties van enkele respondenten. In die zin heeft *The Kurds of Syria* als academisch boek slechts een beperkte meerwaarde ten opzichte van de bestaande literatuur als historische beschrijving van de traditionele Syrische Koerdische partijen.

Wietse van den Berge is promovendus binnen het Centre for Terrorism and Counterterrorism van de Universiteit Leiden.

NOTEN

- 1 De bladzijnummers die in deze recensie worden vermeld verwijzen naar het hier besproken boek.
- 2 Zie ook: Jordi Tejel, *Syria's Kurds: History, Politics and Society*, blz. 108-132.
- 3 Bijv. diverse rapporten over de Syrische Koerden van de *International Crisis Group*.

Omgang met minderheden in de Arabische wereld

Will Kymlicka & Eva Pföstl (red.)

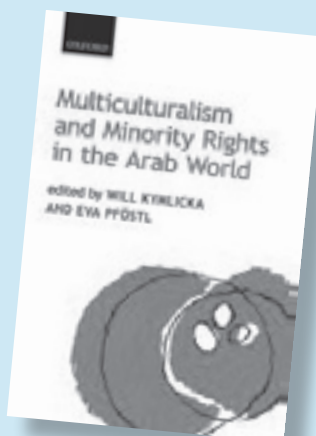
Multiculturalism and Minority Rights in the Arab World.

Oxford: Oxford University Press, 2014; eerste druk; 295 blz.; \$ 99,-;

ISBN: 978-0-19-967513-5

Sinds de Arabische Lente zijn de ogen van het Westen nog meer dan daarvoor op de ontwikkelingen in de Arabische landen gericht. Zou de val van de leiders plaats creëren voor democratieën waarin leden van minderheidsgroeperingen volwaardige burgers kunnen zijn? Met deze hoopvolle vraag proberen redacteuren Will Kymlicka en Eva Pföstl hun bundel *Multiculturalism and Minority Rights in the Arab World* een actuele relevantie mee te geven.

Door de diverse *case studies*, die actuele en interessante situaties behandelen uit verschillende delen van de Arabische wereld, is deze poging ook succesvol gebleken. In tien artikelen worden de culturele kaders en normatieve uitgangspunten geschetst die bepalen hoe er wordt omgegaan met minderheden in de Arabische regio. Hoewel de titel misschien een sociaal-culturele en juridische invalshoek doet vermoeden, zijn nagenoeg alle in deze bundel opgenomen onderzoeken gericht op politieke aspecten; in het bijzonder de positie van de overheden ten opzichte van minderheden staat centraal.

De bundel bestaat uit een introductie, een theoretisch deel en *case studies*. In de introductie en in een aantal artikelen wordt de uitzonderingspositie van de Arabische wereld ontkracht. De manier waarop gaat nogal via een kronkelweg: in hun inleidend artikel stellen redacteuren Kymlicka en Pföstl dat in Latijns-Amerika multiculturalisme op lokaal niveau op een positieve manier is bevorderd, met behulp van NGO's, door het internationale mensenrechten-discours. Waarom is dit in de Arabische wereld niet gebeurd? Arabische landen en organisaties, zo stellen de redacteuren, hebben geen stem in het internationale mensenrechtendiscours. Latijns-Amerika zou als goed voorbeeld voor de Arabische wereld kunnen dienen. Hierbij is niet in ogenschouw genomen dat de minderheden in Latijns-Amerika procentueel veel kleiner zijn in vergelijking met de gehele bevolking. Zij hebben veel minder een stem dan de meeste minderheden in de Arabische wereld en hebben sinds de onafhankelijkheid van Portugal en Spanje nooit een bedreiging kunnen vormen voor de nieuwe natie-staten.

De minderheden in Latijns-Amerika hebben, in tegenstelling tot een groot aantal minderheden in de Arabische wereld, geen recente periode van autonomie gekend. Bovendien is, wat Kymlicka en Pföstl

zelf uiteindelijk voorzichtig stellen, zeker waar: de erkenning van minderheden in Latijns-Amerika is deels symbolisch. Economische belangen, die bijvoorbeeld spelen bij de kap- en oliewinning in het Amazonegebied, wegen nog altijd veel zwaarder dan de rechten van in die gebieden woonachtige minderheden. De omgang van staten met minderheden in de Arabische wereld wordt uiteindelijk niet uitzonderlijk bevonden en is volgens Kymlicka en Pföstl te vergelijken met de situatie in Azië. Deze stelling wordt echter vervolgens niet verder onderbouwd met voorbeelden en vergelijkingen tussen de Arabische wereld en Azië.

De vier theoretische artikelen schetsen de historisch-politieke context: de periode onder de Ottomanen, waarbij (religieuze) minderheden in het *millet*-systeem werden geïsoleerd. Binnen dit systeem genoten de minderheden bescherming door de soennitische, Ottomaanse overheid en zij hadden een zekere mate van autonomie. Zij waren in dit systeem echter ook afhankelijk van en onderworpen aan de machthebbers. Tijdens de koloniale periode voerden de westerse machten een verdeel-en-heers-politiek, die na de onafhankelijkheid heeft bijgedragen aan het wantrouwen jegens de loyaliteit van minderheden aan de nieuwe natie-staten.

In sommige artikelen, zoals die van Castellino en Cavanaugh over transformaties van de politieke systemen in het Midden-Oosten, wordt getracht een internationale context te scheppen ter vergelijking en verklaring van ontwikkelingen in het Midden-Oosten. Er wordt echter niet genoeg ruimte genomen om deze context duidelijk te beschrijven; allerlei landen in de wereld worden kort genoemd, zonder dat dit echt bijdraagt tot begrip van de situatie in het Midden-Oosten. Janet Klein weet in haar artikel 'The Minority Question' het effect van het internationale mensenrechtendiscours nog het duidelijkst te koppelen aan de lokale Koerdische retoriek in Irak, Syrië en Turkije. Ook is haar artikel het enige dat naar de retoriek en de acties van de (in dit geval Koerdische) minderheid zelf kijkt.

De zes *case studies* belichten de situaties van zeer diverse minderheden in verscheidene Arabische landen, zoals de Amazigh in Algerije, de Palestijnen in Israël, de immigranten in de Golfstaten en de Chaldeërs in Irak. De redacteurs van de bundel geven geen verantwoording voor de selectie van de *case studies*; elke schrijver probeert voor zich zelf ui-

teraard wel het belang van zijn/haar studie duidelijk te maken. In mijn ogen geeft het geheel aan artikelen vooral een inzicht in de diversiteit in de Arabische wereld. De vraag is natuurlijk wat al deze minderheden met elkaar gemeen hebben; scheidt bijvoorbeeld het feit dat ze alle in een land leven met een dominante Arabische cultuur gelijkenissen? Deze vraag wordt wel gesteld in de inleiding van Kymlicka en Pföstl, maar vervolgens niet helder beantwoord.

Eenzijds wordt de suggestie gewekt dat er voor de behandeling van de minderheden in de Arabische wereld culturele kaders en normatieve uitgangspunten bestaan, geworteld in een gemeenschappelijke historie. Anderzijds wordt uit de *case studies* duidelijk dat er flinke verschillen bestaan tussen de situaties van minderheden in de diverse landen. In zijn comparatieve studie van Irak en Soedan stelt O'Leary dat het verschil tussen de Koerden in Irak en de Zuid-Soedanezen in Soedan niet zozeer wordt veroorzaakt door een verschil tussen de minderheden, maar juist door het verschil in de positie van de meerderheidsbevolking. De gedeelde historie van de Arabische wereld is niet overal van toepassing; zo delen Israël en Marokko niet de ervaring van het *millet*-systeem onder de Ottomanen met de rest van de regio.

Kymlicka en Pföstl concluderen dat de politieke mobilisatie van minderheden in de Arabische wereld vaak met wantrouwen bekeken wordt en dat minderheden nog vaak worden onderdrukt. Dit is een taboe in de Arabische landen en er lijkt geen uitzicht op verbetering op korte termijn. Met recht wordt het verband tussen deze positie ten opzichte van minderheden en het onderwerp van staatsveiligheid in de context van recent gecreëerde natie-staten als belangrijke verklaring voor dit taboe genoemd.

De bundel geeft een goed beeld van de diversiteit aan minderheden die de Arabische landen herbergen. De relatie van overheden met hun minderheden wordt verklaard vanuit een politiek historisch-theoretische achtergrond. De aandacht die er is voor de internationale context van mensenrechten en Europese invloed draagt niet altijd bij tot een heldere analyse van de lokale situaties. Desondanks is deze bundel vanwege de beschrijving van actuele ontwikkelingen in het Midden Oosten aanbevelenswaardig.

Annet Breure is Arabiste.

Poetin en het Midden-Oosten

Talal Nizameddin

Putin's New Order in the Middle East.

Londen: Hurst, 2013; 358 blz.; \$ 53,90; ISBN: 978-1-8490-4259-8

Vladimir Poetin heeft in zijn Midden-Oostenpolitiek vooral successen geboekt wanneer hij de sji'itische kaart speelde. Maar in de huidige regionale context maakt dit beleid de soennitische staten terughoudend bij het aangaan van contacten met Moskou. Talal Nizameddin geeft in *Putin's New Order in the Middle East* een mooi overzicht van de Russische politiek in de regio.

Volgens Rusland-deskundige Ben de Jong is Vladimir Poetin overtuigd van twee zaken. In de eerste plaats dat de ondergang van de Sovjetunie in 1991 een westerse samenzwering was die tot doel had het Russische volk te vernederen. Vervolgens ziet Poetin zich als de man die dat ongedaan moet

maken en die Rusland opnieuw de status van een grote mogendheid moet geven.¹ Die ambitie leidt in de binnenlandse politiek tot een autoritair en nationalistisch bewind, waarbij opposanten worden voorgesteld als agenten van het Westen. Teneinde zijn doel in de buitenlandse politiek te verwezenlijken, opereert Poetin volgens Talal Nizameddin, de auteur van het besproken boek, als een bekwame schaker en pokeraar, die uitblinkt in even onverwachte als opportunistische acties. Hierbij zou de (niet beschreven) bezetting van de Krim als voorbeeld kunnen dienen.

Dat opportunisme komt volgens Nizameddin, decaan aan de Amerikaanse Universiteit in Beiroet, vooral tot uiting in de Midden-Oostenpolitiek zoals Poetin die de laatste tien jaar vorm heeft gegeven. Ooit, dat wil zeggen rond 1970, was Moskou in die regio een macht van betekenis, met havenfaciliteiten en enkele duizenden militaire adviseurs in Egypte, Syrië, Irak en Algerije. Van die macht rest slechts de bescheiden marinebasis in het Syrische Tartoes, die voor Rusland echter van grote psychologische betekenis is.

De sterke positie van de Sovjetunie in het Midden-Oosten in die tijd was een zaak van de anti-westerse politiek van Moskou, die weerklank vond bij de in de regio wijdverbreide ideologie van het Arabisch socialisme. Na het verdwijnen van de Sovjetunie en een periode van verarring formuleerde minister van buitenlandse zaken Evgeny Primakov vanaf 1996 een nieuwe pragmatische buitenlandse politiek. Basis van die politiek was het concept van multi-polarisme.

Om de positie van Rusland te versterken moest het land relaties aanknopen met regionale machten als China, India en Iran. Dit laatste land werd gezien als een aantrekkelijke markt, met grote mogelijkheden. De Arabist Primakov, een bekwaam diplomaat, had een bijzondere belangstelling voor het Midden-Oosten, waar hij aanstuurde op goede relaties met zoveel mogelijk landen, met inbegrip van Israël. Een belangrijk deel van de Israëlische bevolking heeft Russische wortels.

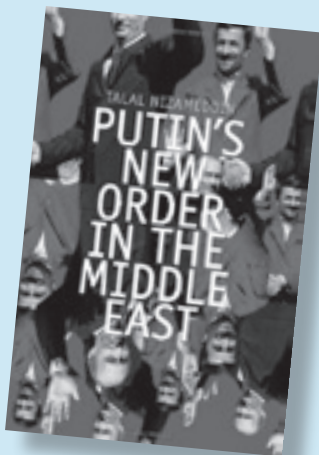
Vanaf 2000 zette Vladimir Poetin deze politiek als president voort. Rusland ziet het Midden-Oosten sinds de verovering van de Kaukasus in de 19de eeuw als zijn achtertuin en behorend tot zijn invloedssfeer. Na 2005 gaven de sterk stijgende olie- en gasinkomsten Rusland bij deze politiek wat meer speelruimte. Volgens Nizameddin concentreerde Moskou zich vooral op Iran, waarmee, aansluitend op het contract voor de herbouw van de in de oorlog met Irak verwoeste kerncentrale van Bushehr, lucratieve economische relaties werden opgebouwd.

Ook in politiek opzicht oriënteerde Poetin zich op de sji'itische staat en de daarmee verbonden landen als Syrië, het Irak van al-Maliki en de Hezbollah-beweging in Libanon. Dat leverde problemen op met soennitische staten als Saoedi-Arabië, Egypte en Jordanië, waarmee de relaties, ondanks beperkte wapenleveranties, koel bleven. Israël moest eveneens ondervinden dat Moskou, niettegenstaande de nauwe banden tussen de twee landen, zijn eigen prioriteiten stelt. Van protesten tegen de leveranties van geavanceerde luchtdoelraketten aan Iran en Syrië trok Poetin zich weinig aan.

In zijn boek besteedt Nizameddin, naast de algemene lijn van de Russische politiek in het Midden-Oosten, aandacht aan enkele deelonderwerpen. Een ervan, de Russische politiek ten aanzien van Syrië, staat tegenwoordig in het middelpunt van de belangstelling. De betrekkingen met dit land dateren uit begin jaren '70, toen de Sovjetunie wapens ging leveren aan het Baath-regime van Hafez Assad. Toen Moskou zijn marinebases in Egypte eind jaren '70 moest ontruimen, stond Assad toe dat de Russische marine in Tartoes terecht kon. Sinds die tijd heeft Rusland redelijke relaties met Syrië onderhouden, met wapenleveranties als basis. Hafez en later Bashar Assad zorgden er echter tevens voor de lijnen met Washington open te houden. De moord op de Libanese premier Hariri, begin 2005, waarvoor Damascus verantwoordelijk werd gehouden, leidde tot een isolement van het land, waarbij slechts Iran en Rusland als steunpilaren overbleven. Moskou zag zijn kans schoon, saneerde openstaande schulden en startte nieuwe wapenleveranties.

De as-Moskou/Teheran/Damascus was geboren en die heeft tot op heden stand gehouden. De democratiseringsbeweging tijdens de Arabische Lente, die in het voorjaar van 2011 naar Syrië oversloeg, leek aanvankelijk succesvol en ook Rusland bezon zich op de betrekkingen met het Baath-bewind. De circa

De uit 2005
stammende as-
Moskou/Teheran/
Damascus heeft tot
op heden stand
gehouden

8.000 Russische staatsburgers in het land werden via Libanon geëvacueerd; het consulaat in Aleppo werd gesloten. Het ministerie van Buitenlandse Zaken liet weten geen speciale relatie te hebben met Assad.

Waarschijnlijk was het de opkomst van jihadistische strijdgroepen, die Rusland ziet als bedreiging voor zijn gezag in de Kaukasus, die Poetin deed besluiten Assad niet te laten vallen. Nizameddin vermeldt de jihadististen niet, maar wel de wapenleveranties en de basis in Tartoes als argumenten om het oude beleid voort te zetten. Daarnaast noemt hij nog twee zaken. Poetin zou aan landen met een slechte relatie met de Verenigde Staten willen laten zien dat ze op hem kunnen rekenen, omdat hij niet bang is Washington te trotseren. Ook zou hij de democratische oppositie in eigen land duidelijk willen maken dat hij niets op heeft met democratisering in het algemeen. Deze laatste argumenten doen echter nogal vergezocht aan.

Putin's New Order in the Middle East geeft een prima overzicht van de Russische politiek in de regio. Daarbij wist Moskou een aantal successen te boeken, door de sjiïtische kaart te spelen. Nadeel daar-

van is dat dit in de huidige verhoudingen in de regio soennitische staten terughoudend maakt bij het aangaan van contacten met Rusland. De relaties met Iran c.s. zijn verder opportunistisch en missen alles wat ook maar enigszins lijkt op een ideologische overeenkomst.

Nizameddins boek maakt een zeer degelijke indruk, maar door de vele details en herhalingen in de verschillende hoofdstukken is het niet gemakkelijk te lezen. Ook zijn neiging uiteenlopende zaken op een nogal gezochte manier met elkaar in verband te brengen, zoals de democratiseringsbewegingen in Syrië en Rusland, doen niet overtuigend aan. Een goed boek dus, maar met kanttekeningen.

Hans Schippers was tot eind 2013 als docent verbonden aan de Technische Universiteit Eindhoven.

NOOT

- 1 Ben de Jong, 'De lang gekoesterde grieven van Poetin', *Internationale Spectator*, mei 2014, blz. 2-5.

De onopgeloste grensgeschillen van Suriname

Lachman Soedamah

Suriname compleet? Een studie over de mogelijke bijdrage van het volkenrecht aan de oplossing van de Surinaamse grensgeschillen.

Oisterwijk: Wolf Legal Publishers, 2014; 259 blz.; € 24,95; ISBN: 978-94-6240-089-4

***In Suriname compleet?* biedt Lachman Soedamah een zeer gedetailleerd overzicht van de historische en juridische achtergronden van de Surinaamse grensconflicten. Daarbij gaat hij ook uitvoerig in op andere grensconflicten in Zuid-Amerika en hoe de betrokken landen daarmee zijn omgegaan. Een interessante combinatie van internationaal recht, (koloniale) geschiedenis en internationale betrekkingen.**

Toen Suriname in 1975 onafhankelijk werd, erfde de nieuwe staat diverse problemen van zijn voormalige kolonisator. Eén daarvan was dat een deel van de grenzen van het land nooit definitief zijn vastgesteld. Met twee van zijn drie buurlanden heeft Suriname daardoor een grensconflict: met Guyana aan de westgrens en met Frans-Guyana aan de oostgrens. Alleen de zuidgrens tussen Suriname en Brazilië is met beider instemming afgebakend.

De grensproblemen vinden hun oorsprong in historische grensafspraken waarbij rivieren – respectievelijk de Corantijn en de Marowijne – als natuurlijke grens werden aangewezen. Beide rivieren splitsen echter in hun bovenloop en de grenstwisten gaan over de vraag welke rivierloop na de splitsing nu eigenlijk de hoofdriever (en dus de grens) is. In de betwiste gebieden tussen de verschillende rivierlopen

zijn vermoedelijk aanzienlijke hoeveelheden natuurlijke rijkdommen zoals goud en olie te vinden, reden te meer waarom geen van de betrokken landen zijn aanspraak zomaar wil opgeven. Het grensconflict tussen Suriname en Guyana escaleerde in 1969, toen Guyanese militairen het betwiste Tigri-gebied, tot dan toe in Surinaamse handen, bezetten. Deze bezetting duurt tot op de dag van vandaag; ondanks een overeenkomst tot demilitarisatie uit 1971 heeft Guyana zijn troepen nooit teruggetrokken. Het grensconflict met Frans-Guyana is tot op heden niet militair geëscaleerd, hoewel Frankrijk (Frans-Guyana is Frans territorium) de aanspraak op het betwiste gebied nadrukkelijk handhaaft.

Lachman Soedamah biedt in dit boek (de handelseditie van zijn proefschrift) een zeer gedetailleerd overzicht van de historische en juridische achtergronden van de Surinaamse grensconflicten. Dat is op zichzelf al interessante materie, maar de kracht van het boek zit niet eens zozeer in de hoofdstukken over Suriname. Wat het boek ook voor een breder publiek aantrekkelijk maakt, is dat de auteur uitgebreid ingaat op andere grensconflicten in Zuid-Amerika en hoe de betrokken landen daarmee zijn omgegaan. Het doel van deze exercitie is te bezien of uit deze ervaringen lessen kunnen worden getrokken om de Surinaamse grensgeschillen op te lossen. Het boek biedt een schets van een groot aantal Zuid-Amerikaanse grensconflicten: de ontstaansgeschiedenis, de historische ontwikkelingen en de (geslaagde dan wel mislukte) pogingen ze op te lossen.

De diverse methoden die zijn gebruikt om andere Zuid-Amerikaanse grensconflicten (proberen) te beëindigen, variërend van bijvoorbeeld regelrechte oorlogvoering tot bemiddeling en internationale rechtspraak, kunnen volgens de auteur handreikingen bieden om ook de Surinaamse grenzen eindelijk definitief te kunnen vastleggen. Op basis van de uiteenlopende ervaringen in Zuid-Amerika komt hij tot een zestal 'richtlijnen' die Suriname zou kunnen volgen. De kern ervan is dat de Surinaamse regering lange-termijnbeleid zou moeten ontwikkelen om tot een vreedzame oplossing van beide grensgeschillen te komen. Dit streven zou moeten beginnen met wat de auteur 'burgerdiplomatie' noemt: het creëren van draagvlak onder de bevolkingen van de betrokken landen om tot een gedegen oplossing te komen. Dit is van belang omdat onder de beschreven grensconflicten in Latijns-Amerika gevallen zijn waar regeringen door een nationalistische publieke opinie werden teruggedrukt wanneer zij tot een oplossing leken te komen.

Daarnaast zou Suriname moeten onderzoeken welke wijze van officiële geschillenbeslechting (bijvoorbeeld bemiddeling of internationale rechtspraak) de beste vervolgstap zou kunnen zijn. Het langer laten

sluimeren van de grenstwisten is in elk geval geen wenselijke optie, niet alleen omdat het risico op escalatie blijft bestaan, maar vooral ook omdat met lijdzaam afwachten de kracht van claims op 'bezet' gebied afneemt.

Hoewel de titel van het boek wellicht een puur juridische verhandeling doet vermoeden, biedt de auteur een interessante combinatie van internationaal recht, (koloniale) geschiedenis en internationale betrekkingen. In een toegankelijke schrijfstijl verschaft het boek een boeiende blik op een onderwerp waarover in Nederland niet veel gepubliceerd wordt: postkoloniale grensconflicten in Latijns-Amerika. Hoewel de auteur niet kan verbergen dat hij sympathiseert met het Surinaamse standpunt in beide grensconflicten – hij probeert niet voor niets Suriname van bruikbaar advies te voorzien – biedt hij een afgewogen beleidsadvies op basis van historisch-juridische vergelijkingen met andere grensgeschillen op hetzelfde continent.

Sico van der Meer is onderzoeker Internationale Veiligheid bij Instituut Clingendael en tevens eindredacteur van de *Internationale Spectator*.

Emoties in de internationale betrekkingen

Andrew A.G. Ross

Mixed Emotions. Beyond fear and hatred in international relations.

Chicago: University of Chicago Press, 2014; 232 blz.; \$ 27,50 (pb);

ISBN: 978-0-2260-7742-0

Welke rol spelen emoties in de internationale betrekkingen? De Amerikaanse onderzoeker Andrew Ross speurt in zijn boek *Mixed Emotions* dieper dan gebruikelijk is in de bestudering van de internationale verhoudingen om deze vraag te beantwoorden. Zo gebruikt Ross inzichten uit de neuropsychologie en andere disciplines om de werking en aard van emoties te doorgronden.

Emoties spelen een grote rol in internationale betrekkingen. Angst was, zo constateerde Thucydides in de vijfde eeuw vóór Christus, de werkelijke reden voor de oorlog tussen Sparta en Athene. Rouw, woede en haat worden dagelijks vanuit conflictgebieden als Irak, Israël en Oekraïne getoond. Toch worden emoties, aldus de Amerikaanse onderzoeker Andrew

Ross, in internationale betrekkingen vaak gezien als een soort tijdelijke afwijking van de rationale benadering, die de voorkeur geniet. Ze worden afgeschilderd als een vorm van gemankeerd redeneren, een belemmering voor een zakelijke benadering; en de suggestie is dat ze met behulp van een adequaat politiek systeem buiten spel kunnen worden gezet. Ook is er de neiging aan emoties een primitieve werking toe te kennen, die in meer voortgeschreden culturen minder effect zou hebben.

Ross is het hier niet mee eens. Hij wil een laag dieper speuren dan traditioneel in de bestudering van de internationale betrekkingen

gebeurt. Hij gebruikt inzichten uit de neuropsychologie en andere disciplines om de werking en aard van emoties te doorgronden. Dat leidt tot een grondige analyse van dit onderwerp, nogal anders dan het meer toegankelijke werk van Dominique Moïsi, *De geopolitiek van emoties*, waarin ook een oproep werd gedaan emoties de hun toekomstige plaats te geven in de analyse van internationale verhoudingen.

Ross benadert emoties zowel vanuit hun individuele als hun sociale kant. Hij spreekt over de "kringloop van gevoel", de overdracht van emoties binnen een sociale omgeving. Dat kan gebeuren door een speech, een radiotoespraak, een begrafenis of een voetbalwedstrijd. De overdracht van emoties kan verbaal zijn, maar ook subtieler werken. Ook de toon en de verborgen meningen doen ertoe.

Maar zijn emoties wel vatbaar voor onderzoek? Ze zijn niet altijd zichtbaar en worden niet altijd benoemd. De onderzoeker moet speuren naar de emotionele lading die bewust of onbewust wordt gegeven en ook hoe die wordt ontvangen. Dit onderzoek kan zich richten op politici, maar ook op 'het publiek', gemeenschappen als naties of netwerken die niet bij voorbaat gedefinieerd zijn, maar die 'geconstrueerd' worden en/of zichzelf vormen.

Zo was in de ogen van Ross het etnisch conflict in Rwanda niet een botsing tussen twee strak omliggende groepen, Hutu's en Tutsi's, maar werden er sterke emoties geplakt aan twee vaag omschreven groe-

pen. Ze waren het product van een “emotionele collage”. Identiteit is niet een vaststaand gegeven, maar wordt gecreëerd, en emoties zijn daarbij een bindmiddel. Maar de inzetbaarheid van emoties door elites is beperkt, want vaak zijn ze niet echt te beheersen. Er zit een creatieve kracht in, ze kunnen snel en onverwacht veranderen. Daarom zijn algemene uitspraken over de werking van emoties vaak niet doeltreffend. Dat illustreert Ross in een aantal hoofdstukken over concrete gebeurtenissen. Zo wijst hij erop dat na 9/11 vaak werd geconstateerd dat de aanslagen in de Verenigde Staten veel emoties hebben opgeroepen, maar dat er weinig aandacht was voor hun oorsprong en ontwikkeling. De associatie met de Japanse aanval op Pearl Harbor in 1941 was een sterke katalysator; onder de natuurlijke emotie die de aanslagen zelf losmaakte werd een historische laag gelegd. De vergelijking baande ook de weg voor de schijnbaar voor de hand liggende reactie: met militair geweld keihard terug slaan.

Ross wil echter benadrukken dat de redenering: aanslag leidt tot woede, die leidt tot de aanval op Afghanistan en (in afgeleide op Irak) niet klopt. Er waren, ook in emotioneel opzicht, andere mogelijkheden. Daarvoor wijst hij op de reactie in Spanje op de aanslagen van 2004. Daar was de conclusie dat Spanje zijn troepen terugtrok uit Irak. De woede over de onbetrouwbare verklaringen van de regering over de aanslag, die de ETA verantwoordelijk hield, werd de drijvende kracht, niet het verdriet of de angst om de aanslag. Emoties gleden van het ene ‘object’ naar het andere. Daarbij speelden uiteraard ook zaken als de internationale positie van Spanje en de uiteenlopende beleving van veiligheid van de Spaanse en de Amerikaanse regeringen en maatschappijen. Spanje had immers al tientallen jaren te maken met terroristisch geweld.

Emoties krijgen vaak een grote rol toegedicht in de analyse van etnische conflicten in Rwanda en voormalig Joegoslavië. Ook hier legt Ross zaken onder een vergrootglas, in plaats van genoeg te nemen met de stereotype benadering die regelmatig voorkomt. Het idee dat “eeuwenoude haat” een belangrijke drijfveer is bij het ontstaan van etnische conflicten bestrijdt hij; in ieder geval wordt het door daders niet vaak genoemd. Angst en onzekerheid zijn belangrijke bijkomende factoren, maar welke vorm en uiting die zouden krijgen, is niet op voorhand duidelijk.

De rol van de geschiedenis wordt ook in voormalig Joegoslavië duidelijk door de herbegravingen in de jaren '90 van slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog. Oude emoties werden als het ware opnieuw opgeladen. Het is een van de voorbeelden in dit boek van hoe het verleden emotioneel na verloop van tijd niet wegglijdt, maar juist een grotere betekenis kan krijgen. Het fenomeen is thans in Europa en Nederland te zien bij de herdenkingen van de Eerste en Tweede Wereldoorlog en de slavernij.

Ross' belangrijkste boodschap is dat de rol en werking van emoties veel ingewikkelder zijn dan we geneigd zijn te denken. Dat is een nuttige waarschuwing, maar ook wat voor de hand liggend. De echte les is niet dat emoties ertoe doen in internationale betrekkingen, maar dat hun “besmettelijke” en creatieve aard niet in clichés gevangen kan worden. Negeren is al helemaal geen goed idee.

Addie Schulte is journalist; hij studeerde geschiedenis en internationale betrekkingen.

De plaats van Nederland in de naoorlogse Europese ontwikkeling

Mathieu Segers

Waagstuk Europa. Nederland en de grote Europese vraagstukken van vandaag

Amsterdam: Prometheus/Bert Bakker, 2014; 205 blz.; € 12,50; ISBN: 978-90-3514-150-6

Mathieu Segers' nieuwste werk, *Waagstuk Europa*, beschrijft de plaats van Nederland in de naoorlogse Europese ontwikkeling. Nederland heeft integratie voornamelijk beschouwd als een 'functionalistisch markt- en muntproject, maar volgens Segers is er in Nederland te weinig aandacht voor het 'irrationele' van de Europese ontwikkeling, die op momenten tot verwarring leidt. Segers is op zijn sterkst bij het beschrijven en verklaren van deze verwarring, en doet dat bovendien op een toegankelijke wijze.

Mathieu Segers is een buitengewoon productief wetenschapper. Binnen korte tijd heeft hij een aantal aandacht trekkende publicaties het licht doen zien: na de bezorging van

de dagboekantekeningen van Europa-pionier Max Kohnstamm, maakte hij naam met het in 2013 verschenen *Reis naar het continent. Nederland en de Europese integratie, 1950 tot heden*. Dit werk werd bekroond met de Prinsjes-boekenprijs voor het beste politieke boek van 2013.

Segers is politicoloog van huis uit, maar heeft zich in de loop der tijd geprofileerd met zijn historisch geïmpregneerde verhandelingen over de ontwikkeling van de naoorlogse Europese integratie. Zijn aanstelling aan de afdeling Geschiedenis van de Universiteit Utrecht zal daar mede debet aan zijn. Aan zo'n historische duiding bestaat overduidelijk behoefte. Het huidige Europadebat wordt immers te vaak gedomineerd door wat de dagkoersen ervan maken. De recente schulden crisis in Europa is daarvan een illustratief voorbeeld. Een bredere beschouwing, met aandacht voor waar we vandaan komen, is nuttig om de onzekere situatie waar we ons vandaag de dag in

bevinden beter te kunnen doorgronden. En wellicht ook om inzicht te krijgen in wat we in de toekomst mogen verwachten als het gaat om de zo complexe samenwerking in het geïnstitutionaliseerde verband van de Europese Unie.

Segers' nieuwste werk, *Waagstuk Europa*, legt het accent op de plaats van Nederland in de naoorlogse Europese ontwikkeling. Hoe komt het toch dat we ons de laatste tijd zo slecht op ons gemak zijn gaan voelen in Europa? Was Nederland jarenlang niet één van de voortrekkers van meer samenwerking op het continent? Waarom doen politici de laatste tijd zo besmuikt over de EU en plegen zij het publiek 'minder Europa' voor te spiegelen, daar waar de daadwerkelijke integratie-ontwikkeling – zeker sinds de schulden crisis – juist tendeeft in de richting van 'meer Europa'. Een doorzichtige spagaat, die heeft geleid tot toenemend cynisme en ongeloof bij datzelfde publiek. Segers is niet de eerste die dit constateert, maar wel één van de eersten die een dieper gravende historische duiding geeft aan wat er momenteel gaande is.

Volgens Segers is er in Nederland te weinig aandacht voor het "irrationele" van de Europese ontwikkeling. Nederland heeft integratie voornamelijk beschouwd als een "functionalistisch markt- en muntproject, waarin voor exportlanden goed geld te verdienen valt". Lange tijd ging dit goed: tot en met de totstandkoming van de gemeenschappelijke markt nam de EU de vorm aan die Nederland zich wenste. Maar, zo stelt Segers, misschien was dit wel meer geluk dan wijsheid. Immers, de besluiten die aan de gemeenschappelijke markt en munt en andere grote projecten ten grondslag lagen "hadden met functionaristische ratio weinig te maken; met politiek gevoel en toevallige omstandigheden des te meer". Vandaar ook Segers' kwalificatie van Europese integratie als een "waagstuk", een "tamelijk wilde gok", een project indertijd uitgedokterd door "politieke durfballen" (Schuman, Adenauer, Zijlstra, enz.). En een project dat steeds meer onder regie kwam te staan van de grote landen, vooral Frankrijk en Duitsland.

In de loop der tijd lijkt het rationalistisch denkende en opererende Nederland minder greep te hebben gekregen op de Europese ontwikkeling. Dat is deels omdat we overstemd kunnen worden door coalities van andersdenkenden en vooral door samenspanning van de Europese grootmachten die op gezette tijden hun wil doordrukken. Maar ook omdat de Europese mores soms volstrekt blijken af te wijken van de onze. Tekenend was het Nederlandse ongeloof over de schending van de regels van het Stabiliteits- en Groeipact door menig lidstaat in 2003. Terwijl de Nederlandse regering de bevolking had proberen te verzoenen met de invoering van de euro door te wijzen op de strenge Europese regels voor begrotingsdiscipline, werd in de praktijk vrijwel vanaf het begin met de naleving van deze regels de hand gelicht.

Dit is voor Segers een belangrijke oorzaak voor de Nederlandse verwerping van het Grondwetsverdrag in 2005. De burger had het morrelen aan de criteria namelijk dondersgoed in de gaten. Als zo vaak, prevaleerde het onvoorspelbare, complex sociaal-politieke element in Europa boven overzichtelijke technocratisch-materiële regelgeving, en de nationale beleidselite had verzuimd dit de bevolking diets te maken. Of, misschien nog erger, de geborneerde elite had deze ontwikkeling zelf onvoldoende gesignaleerd.

Segers is op zijn sterkst bij het beschrijven en verklaren van deze verwarring. Hij doet dat bovendien op een toegankelijke wijze. Door zijn analyse te larderen met anekdotes en praktijkvoorbeelden vergroot hij de leesbaarheid van de tekst. Het door velen als taai en saai ervaren gerecht Europa wordt in smakelijke en hapklare brokken opgediend.

Valt er dan helemaal niets op of aan te merken over dit boek? Twee dingen. Ten eerste, de invloed van de factor tijd. Segers heeft het werk geschreven op een moment dat de Europese schulden crisis zich nog in volle hevigheid manifesteerde. Zijn analyses over Nederland en Europa zijn daardoor vaak somber van toon, somberder wellicht dan nodig zou zijn, als we de 'wetenschap van nu' in de beschouwingen betrekken. Iets soortgelijks geldt voor de cruciale invloed die Segers toekent aan de sturende rol van Duitsland en Frankrijk. Onder 'Merkozy' was daar zeker sprake van, maar vandaag de dag – met een krachteloos Frankrijk – nog steeds in diezelfde mate?

Een tweede opmerking betreft het door Segers terecht geconstateerde probleem van gebrekkige legitimiteit van de Europese Unie. Het door velen ervaren democratisch tekort in de Unie presenteert hij als één van de meest essentiële vraagstukken van de huidige tijd. "Het integratieproces kan de uitdaging van de democratie niet nog langer uit de weg gaan. Want dan dreigt het einde." De diagnose wordt gesteld, maar heldere oplossingen blijven uit. Segers schrijft in korte bewoordingen over meer bevoegdheden voor de nationale parlementen, herinvoering van het dubbelmandaat, uitbreiding van het aantal te houden referenda, enz. En dat alles "met maximale openheid over de twijfels en de angst voor misbruik, die nu eenmaal horen bij dit soort waagstukken." De analyse blijft hier wat vluchtig, de lezer behoeft op zo'n moment meer duiding.

Het zijn kleine kanttekeningen bij een bijzonder leesbaar boek. Wie de relatie tussen Nederland en Europa beter wil begrijpen, kan bij Segers terecht.

Jan van der Harst is hoogleraar Europese Integratie aan de Rijksuniversiteit Groningen en bekleedt de Jean Monnet Leerstoel in de Geschiedenis en Theorie van de Europese integratie.

Hard Choices

Hillary Rodham Clinton

New York: Simon & Schuster, 2014; 656 blz.; € 26,50; ISBN: 978-1-4767-5144-3

Het was in 2008 een onverwacht besluit van Barack Obama om, na zijn inauguratie tot president van de Verenigde Staten, zijn voormalige tegenstandster voor de Democratische nominatie te vragen in zijn kabinet minister van Buitenlandse Zaken te worden. De president en Hillary Clinton hadden in de vier jaar dat zij minister was te maken met bondgenootschappen die onder druk stonden, twee oorlogen die afgewikkeld moesten worden en een mondiale financiële crisis. Naast deze kwesties speelden de groeiende macht van China, de dreigingen van Iran en Noord-Korea, en was er de Arabische Lente die het Midden-Oosten op zijn kop zette.

In *Hard Choices* beschrijft Hillary Clinton haar periode als *Secretary of State*. Aan het

einde van haar ambtstermijn had minister Clinton 112 landen bezocht en ruim anderhalf miljoen kilometer gereisd. Het leverde haar, naar eigen zeggen, een echt wereldbeeld op van de belangrijkste mondiale trends van deze tijd: van economische ongelijkheid en klimaatverandering tot ontwikkelingen op het gebied van gezondheid, communicatie en energie. Clinton geeft in dit boek, op basis van haar eigen gesprekken met wereldleiders en experts, haar visie op de toekomst van de Verenigde Staten in de wereld. Haar belangrijkste conclusie is dat het Amerikaanse buitenlandse beleid veel meer dan nu op 'smart power' gebaseerd zal moeten zijn: meer accent op diplomatie en economie en veel minder op de inzet van het militaire apparaat. Toch is ook voor haar de Verenigde Staten de onmisbare natie, die veiligheid en welvaart in een snel veranderende wereld beschermt.

American Arsenal: A Century of Waging War

Patrick Coffey

New York: Oxford University Press, 2014; 336 blz.; € 25,-; ISBN: 978-0-1999-5974-7

Op het moment dat de Verenigde Staten in 1917 de oorlog verklaarden aan het Duitse Keizerrijk, bestond het Amerikaanse leger uit slechts 200.000 manschappen, een twintigste van het Duitse leger. Bijna een eeuw later heeft de Verenigde Staten veruit het grootste militaire budget en levert het meer dan 40% van alle wapens die wereldwijd verhandeld worden.

In *American Arsenal* onderzoekt de Amerikaanse wetenschapshistoricus Patrick Coffey deze transformatie van een isolationistische staat met een klein leger naar een supermogendheid met het ruimste budget en de modernste bewapening. Deze transformatie werd door politieke, militaire, technologische en commerciële belangen vormgegeven. Coffey beschrijft de vaak ongeplande en chaotische aard van deze transformatie, van de Eerste Wereldoorlog tot de huidige conflicten in het Midden Oosten. Hierbij analyseert hij belangrijke ontwikkelingen zoals het gebruik van chemische wapens, strategische bombardementen, de nucleaire wapenwedloop met de Sovjetunie, raketgeleidingssystemen en onbemande vliegtuigen.

Voorts schetst Coffey de ontwikkeling van militaire technologieën: van de tekentafel tot het slagveld.

Hierbij analyseert hij ook de mannen die deze technologieën uitvonden en uiteindelijk voor het eerst gebruikten. Zoals Robert Oppenheimer, die aan het hoofd stond van de ontwikkeling van de eerste atoombom; Curtis LeMay, de generaal die leiding gaf over de bombardementen op Japan; en Abraham Karem, de uitvinder van de Predator-drone.

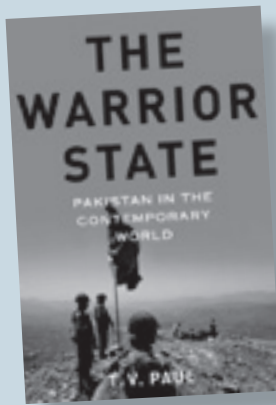
Een belangrijke trend die Coffey in de Amerikaanse ontwikkeling tot supermogendheid signaleert, is de toenemende afstand tussen schutter en doelwit. Waar 100 jaar geleden een soldaat zijn vijand bijna in de ogen moest kijken om hem te doden, kan een doelwit tegenwoordig van achter een computerscherm uitgeschakeld worden. Dit betekent weliswaar dat het aantal slachtoffers aan Amerikaanse zijde drastische is verminderd is – van meer dan vijftigduizend doden in Vietnam tot enkele duizenden in Irak en Afghanistan – maar het verlaagt ook de politieke en psychologische drempels voor het voeren van oorlog.

The Warrior State: Pakistan in the Contemporary World

T.V. Paul

New York: Oxford University Press, 2014; 272 blz.; € 24,-; ISBN: 978-0-1993-2223-7

Hoewel Pakistan de afgelopen 65 jaar veel tijd en middelen heeft gestoken in de nationale veiligheid, is het land alleen maar onveilig geworden. De combinatie van religieus extremisme en het bezit van kernwapens baart het Westen steeds meer zorgen.

In *The Warrior State* onderzoekt de Amerikaanse hoogleraar internationale betrekkingen T.V. Paul het verleden en de toekomst van Pakistan. In heel wat ontwikkelingslanden waar militaire regimes aan de macht zijn, is men erin geslaagd een aanzienlijke en stabiele economische groei te verwezenlijken. Dat heeft vaak tot gevolg dat in die landen een meer democratische staatsvorm groeit. In Pakistan niets van dit alles. Het land heeft een falende economie, die sterk afhankelijk is van internationale hulp. Het politieke systeem bevat wel enige democratische trekjes, maar staat toch vooral bekend om de diepgewortelde corruptie en het cliëntisme. Ondanks de grote nadruk die het regime op veiligheid legt, gaat Pakistan gebukt onder intern geweld en terrorisme.

Paul onderzoekt hoe Pakistan in deze situatie terecht is gekomen. Volgens hem is Pakistan historisch gezien een uitzondering. In de geschiedenis ging uitbreiding van het militaire apparaat meestal gepaard met groei van de macht van de staat. In Pakistan heeft een zeer machtige en grote militaire organisatie niet bijgedragen aan een sterk staatsgezag.

Wat verklaart Pakistans unieke gebrek aan vooruitgang? Hoewel er volgens Paul vele factoren zijn, wijst hij vooral naar wat hij de 'geostrategische vloek' van Pakistan noemt. Sinds de oprichting van Pakistan in 1948 heeft het land altijd een groot strategisch belang gehad voor de grote landen. Tijdens de Koude Oorlog en de oorlog in Afghanistan speelde het een grote rol, en sinds 9/11 opnieuw. Juist vanwege dit geopolitieke belang kan Pakistan, hoe slecht zijn regime ook is, altijd rekenen op enorme hoeveelheden buitenlands geld, hulpmiddelen en wapens. Hierdoor wordt Pakistan nooit gestimuleerd zijn eigen economie te hervormen. In dit verband speelt ook mee dat de opeenvolgende Pakistaanse regimes altijd hoge prioriteit hebben gegeven aan de groei van het leger, ten koste van economische en politieke modernisering.

Beoordelingsprocedure

Afhankelijk van vakgebied en thema van de te behandelen artikelen beoordelen ten minste vijf in- en externe redactieleden, specialisten en generalisten, alle aangeboden kopij. De kernredactie en de algemene redactie toetsen concept-bijdragen volgens gangbare weten-

schappelijke en redactionele maatstaven. Criteria zijn daarbij onder meer, oorspronkelijkheid, relevantie, aannemelijkheid, analytische kwaliteit, alsmede helderheid en aantrekkelijkheid van opzet en stijl.